

Олександр І. Барановський, Валентина П. Левченко, Євгенія А. Поліщук ДІЯЛЬНІСТЬ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЗА ОБСТАВИН НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ

У статті визначено сутність, ознаки та перелік обставин непереборної сили. Запропоновано рекомендації щодо змін у вітчизняному законодавстві, частина з яких стосується розширення повноважень Нацкомфінпослуг, інша — діяльності небанківських фінансових установ за обставин непереборної сили.

Ключові слова: небанківські фінансові установи; обставини непереборної сили; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Рис. 1. Літ. 16.

Александр И. Барановский, Валентина П. Левченко, Евгения А. Полищук ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕОДОЛИМОЙ СИЛЫ

В статье определены сущность, характеристики и перечень обстоятельств непреодолимой силы. Предложены рекомендации по внесению изменений в отечественное законодательство, часть из которых касается расширения полномочий Нацкомфинуслуг, а другая — деятельности небанковских финансовых учреждений в условиях непреодолимой силы.

Ключевые слова: небанковские финансовые учреждения; обстоятельства непреодолимой силы; Национальная комиссия, осуществляющая государственное регулирование в сфере рынков финансовых услуг.

Oleksandr I. Baranovskyi¹, Valentyna P. Levchenko², Yevheniia A. Polishchuk³ NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS' ACTIVITY UNDER FORCE MAJEURE

The essence and the features of force majeure are defined. Recommendations as to changes in national legislation are offered, some of which refer to empowerment of National Commission for State Regulation of Financial Services Markets, other — to non-bank financial institutions functioning under force majeure.

Keywords: non-bank financial institutions; force majeure; National Commission for State Regulation of Financial Services Markets.

Постановка проблеми. Наразі фінансовий ринок України переживає глибокий спад, обумовлений військово-політичним конфліктом. Здавалось би, нещодавно було пережито світову фінансову кризу і мали б бути вироблені певні рецепти щодо ліквідації або пом'якшення її наслідків. Однак нинішнє загострення має іншу природу, і вирішення не терпить зволікань. Зараз перед фахівцям та вченими поставлено низку завдань наукового та практичного характеру, що стосуються стабілізації діяльності фінансових установ в Україні. Одним з них є визначення обставин непереборної сили, в яких функціонують як самі фінансові установи, зокрема небанківські, так і споживачі фінансових послуг. Часто невиконання зобов'язань має характер соціального захисту, особливо коли мова йде про страхові послуги, недержавне пенсійне забезпечення. Особливу роль в такій ситуації має відіграти держава через головний

¹ University of Banking of National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

² Kyiv National University of Technology and Design, Ukraine.

³ Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Ukraine.

орган державного регулювання ринків фінансових послуг — Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Саме вона повинна зайняти чітку позицію у вирішенні складних питань, пов'язаних із визначенням обставин непереборної сили.

Аналіз останніх публікацій. Проблемні питання розвитку небанківських фінансових установ (НБФУ) були досліджені такими вітчизняними вченими, як А.Я. Кузнецова [15], О. Пластун [14], М.М. Свічинський [13], М.В. Сороківська [16], С.В. Черкасова [16]. Їх праці охоплювали питання сучасного стану, проблем залучення заощаджень та ефективного розміщення інвестиційних ресурсів, особливостей їх регулювання та ризик-менеджменту, фінансування реального сектору економіки. С.Д. Гринько [10], О.Б. Данченко [11], Г.О. Дорошенко [12] досліджували причини виникнення обставин непереборної сили. Загалом, доводиться констатувати практичну відсутність праць щодо проблем НБФУ, які працюють в особливих обставинах непереборної сили. Потреба у розробці необхідних рекомендацій щодо діяльності небанківських фінансових установ в критичних умовах зумовили мету дослідження.

Метою дослідження є аналіз діяльності Нацкомфінпослуг та НБФУ в обставинах непереборної сили та надання практичних рекомендації щодо подолання або пом'якшення їх негативних наслідків.

Основні результати дослідження. Розвиток небанківського фінансового сектору відбувався фрагментарно та повільними темпами. Анексія АР Крим та проведення антитерористичної операції (АТО) у східному регіоні країни лише поглибили проблеми фінансового ринку, а також уповільнили процеси розвитку НБФУ. Регулятори фінансового ринку загалом вже відреагували на ці події та надали певні рекомендації щодо діяльності НБФУ в особливих умовах — в обставинах непереборної сили, разом з тим необхідно розширити спектр дій, які б могли стабілізувати ситуацію.

Досліджувана нами проблема є специфічною, а її розв'язання лежить у двох площинах: фінансовій та юридичній. Так, по-перше, необхідно чітко визначити сутність обставин непереборної сили, їх зв'язок із форс-мажором, перелік, ознаки тощо. По-друге, існує потреба у характеристиці діяльності НБФУ в обставинах непереборної сили, також у наданні рекомендацій щодо діяльності Нацкомфінпослуг та інших державних органів влади з подолання або пом'якшення впливу таких обставин на діяльність НБФУ.

Під поняттям «обставини непереборної сили» зазвичай розуміють непереборні, надзвичайні обставини, які не залежать від волі та дій учасників економічних подій [14, 53]. Є й інші точки зору. Так, непереборна сила — це така обставина, яка не може бути попереджена ніяким піклуванням заподіювача і виходить з оцінки можливостей самого заподіювача [10, 186]. Г.О. Дорошенко [12] розмежовує поняття випадку і непереборної сили за допомогою причинно-необхідних і причинно-випадкових зв'язків. Вина і казус лежать в ряді необхідної причинності, непереборна ж сила пов'язана з поняттям випадкової причинності. Зазначимо, що казус і непереборна сила з точки зору їх каузальної обумовленості знаходяться в різних просторах: казус, як поняття протилежне вині, знаходиться в просторі об'єктивно необхідних зв'язків між діями (бездіяльністю) заподіювача та його шкідливим результатом [12, 284]; непере-

борна сила як поняття, не пов'язане з суб'єктивним елементом винності, навпаки, знаходиться в просторі випадкових зв'язків між сферою діяльності заподіювача і шкодою [9, 42].

Часто поняття «обставини непереборної сили» та «форс-мажор» ототожнюють, однак необхідно відзначити, що в цивільному або господарському законодавстві України термін «форс-мажор» не використовується, а вживається термін «обставини непереборної сили». Єдиного визначення обставин непереборної сили (форс-мажору) законодавство України не містить. Але аналіз деяких нормативно-правових актів все ж таки дозволяє визначити можливість їх ототожнення.

Так, у юридичній науці під непереборною силою розуміють обставини, що виключають юридичну відповідальність особи за заподіяну нею шкоду. Під форс-мажором прийнято мати на увазі подію, яку не можна передбачити, подолати або запобігти [11, 74]. Сучасне законодавство України системно зв'язує ці поняття, не розмежовуючи їх. Це значить, що відповідні приписання містяться в ч. 1 ст. 617 Цивільного кодексу України [3], який визначає, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за таке порушення, якщо вона доведе, що це порушення відбулося внаслідок непереборної сили. Схожа позиція міститься й у ч. 2 ст. 218 Господарського кодексу України [1], згідно з якою учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання або порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що він вжив усі залежні від нього заходи для недопущення господарського правопорушення або ж належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок обставин непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 263 Цивільного кодексу України під непереборною силою слід розуміти надзвичайну або невідворотну за даних умов подію. Своєю чергою, ст. 607 Цивільного кодексу України [3] вказує на підставу припинення зобов'язань у випадку неможливості їх виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна зі сторін не відповідає.

Форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. Серед них ми виділяємо такі: загроза війни, збройний конфлікт, проведення антитерористичних операцій, загальна військова мобілізація, воєнні дії, неоголошена та оголошена війна, анексія територій, акти тероризму, диверсії, піратство, вторгнення воєнізованих угруповань, воєнна блокада окремих територій, революція, заколот, повстання, масові заворушення (збурення), введення комендантської години, експропріація власності, примусове захоплення підприємств, реквізиція, страйк, техногенна катастрофа, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, закриття морських проток, погодні умови тощо. Як бачимо, перелік чималий, але це не означає, що він повний — це узагальнене бачення обставин непереборної сили. Тому можна стверджувати, що перевірку на непереборність необхідно здійснювати в кожному конкретному випадку.

Хоча поняття форс-мажорних обставин і не визначене в законодавстві України, однак, виходячи з положень Цивільного кодексу України [3], Господарського кодексу України [1], є підстави затверджувати про близькість термінів «обставини непереборної сили» і «форс-мажор».

Аналізуючи чинні підзаконні нормативно-правові акти, що визначають поняття обставин непереборної сили, доходимо висновку, що останні мають такі ознаки: надзвичайність; непереборність; непередбачуваність; незалежність від волі суб'єктів правовідносин; можуть мати природний, соціальний, техногенний, юридичний чи інший характер.

У судовій практиці визначено, що загальним як для обставин непереборної сили, так і форс-мажорних обставин є їх причинно-наслідковий характер, а також той факт, що такі обставини перебувають поза контролем учасників правовідносин [7].

З наведеного випливає, що обставини непереборної сили (форс-мажор) — це об'єктивні або суб'єктивні обставини, що спонукають учасників економічних відносин (угод) вимушено діяти або бездіяти, чим завдається шкода правам і інтересам особи, суспільства або держави.

Визначивши сутність, перелік та ознаки обставин непереборної сили, перейдемо безпосередньо до діяльності самих НБФУ в цих умовах.

Наразі ми спостерігаємо перехід від умовно ліберальної до жорсткої моделі регулювання діяльності НБФУ. Цілком очевидно, що така ситуація є вимушеною і зумовлена не стільки економічними чинниками, а військово-політичними. Підтвердженням цьому є характер прийнятих Верховною Радою законів та рішень Нацкомфінпослуг протягом 2014 р. щодо стабілізації фінансового ринку. Їх аналіз свідчить, що частина з них має *імперативний характер*, а інша — *рекомендаційний*. Охарактеризуємо першу групу детальніше:

1) органам і посадовим особам, уповноваженим законами здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності, в період та на території проведення антитерористичної операції та анексованої АР Крим, тимчасово *забороняється проведення планових та позапланових перевірок суб'єктів господарювання*, що здійснюють діяльність у зоні проведення антитерористичної операції, крім позапланових перевірок суб'єктів господарювання, що відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України критеріїв оцінки ступеня ризику від провадження господарської діяльності віднесені до суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику;

2) на час проведення антитерористичної операції *забороняється нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики з 14 квітня 2014 р. громадянам України, які зареєстровані та постійно проживають або переселилися у період з 14 квітня 2014 р. з населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція та в АР Крим, а також юридичним особам та фізичним особам-підприємцям, що провадять (провадили) свою господарську діяльність на території населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася АТО та АР Крим;*

3) ліцензії та документи дозвільного характеру, видані суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність на території проведення АТО та в АР Крим, строк дії яких закінчився в період її проведення, *вважаються такими, що продовжили свою дію на період проведення антитерористичної операції*;

4) суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен:

- *виявляти ті фінансові операції*, стосовно яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму, та в день їх виявлення або спроби їх проведення інформувати про це Держфінмоніторинг України та визначені законом правоохоронні органи, зокрема Службу безпеки України;

- *здійснювати класифікацію клієнтів* з урахуванням критеріїв ризиків, визначених Держфінмоніторингом України та органами, що здійснюють регулювання та нагляд за їх діяльністю, під час проведення ними фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, і вживати застережних заходів щодо клієнтів, діяльність яких свідчить про підвищений ризик проведення ними таких операцій [4].

Як бачимо, ці закони мають імперативний характер, є універсальними та торкаються життєдіяльності усіх суб'єктів господарювання, зокрема небанківських фінансових установ. Однозначно, такий підхід є узагальненим, але, на жаль, малоефективним, коли мова йде про специфічні суб'єкти ринку, якими є НБФУ. Наведемо приклади рішень Нацкомфінпослуг, що стосуються їх діяльності в умовах непереборної сили:

1) Нацкомфінпослуг *запропонувала* піднаглядним установам вжити заходів щодо сприяння споживачам фінансових послуг у відтермінуванні сплати нарахованих відсотків за користування кредитами, надання можливостей сплати регулярних платежів, реструктуризації боргів за кредитними договорами, ненарахування неустойки та незастосування інших санкцій за несвоєчасне виконання зобов'язань;

2) Нацкомфінпослуг *рекомендує* суб'єктам нагляду розглянути можливість здійснення виконання зобов'язань за договорами за межами території проведення АТО (змінити місце виконання договорів). Наприклад, через відокремлені підрозділи фінансових установ, які знаходяться в інших регіонах України, або шляхом відкриття рахунків у банківських установах на території сусідніх областей, з урахуванням особливостей, встановлених законодавством;

3) Нацкомінпослуг *рекомендує* максимально спростити внутрішню процедуру урегулювання страхових випадків та за можливості прискорювати виплати страхового відшкодування за страховими випадками, які сталися в період з 14.04.2014 до закінчення антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції та в АР Крим;

4) Нацкомфінпослуг *звертається з проханням* до керівників ломбардів, які здійснюють надання фінансових послуг на зазначених територіях, забезпечити виконання договорів у частині збереження заставленого майна та з розумінням підійти до проблем, що виникають у споживачів фінансових послуг під час виконання ними умов укладених договорів, а саме в частині нараху-

вання штрафних санкцій та стягнення застави на період до нормалізації ситуації;

5) Нацкомфінпослуг *пропонує* звертатися безпосередньо до фінансових установ, коли останні не можуть здійснити відповідні виплати за своїми зобов'язаннями. Рекомендовано також розмістити на офіційних веб-сайтах інформацію щодо можливих варіантів отримання споживачами фінансових послуг, які перебувають на анексованій території та в зоні АТО, відповідних виплат;

6) Нацкомфінпослуг *рекомендує* забезпечити вкладникам кредитних спілок можливість отримати свої кошти у відокремлених підрозділах кредитної спілки на материковій частині України та поза зоною АТО [8].

Наведені вище рішення, прийняті Нацкомфінпослуг як основним регулятором НБФУ, носять рекомендаційний характер. Це не означає, що Нацкомфінпослуг не бере участі у врегулюванні ситуації, в деяких випадках вона не має на це відповідних повноважень. Судячи з усього вищевикладеного, наразі перед цим регулятором постала *дилема цілей*: з одного боку – суспільні інтереси споживачів фінансових послуг, з іншого – стабілізація діяльності самих НБФУ. Здебільшого інтереси споживачів та фінансових установ йдуть урозріз, внаслідок цього спостерігається часте невиконання договірних зобов'язань. Яскравим прикладом є те, що Нацкомфінпослуг зіштовхнулася з проблемою визнання нинішньої ситуації в зоні АТО та в АР Крим обставиною непереборної сили, а також визначення особливостей державного регулювання та нагляду за зазначених обставин.

З одного боку, Нацкомфінпослуг зайняла позицію, згідно з якою проведення АТО в східних областях України та анексія АР Крим не є підставою для відмови у виплатах страхового відшкодування. Це означає, що визнання подій страховими випадками здійснюватиметься відповідно до умов договорів, відповідних правил страхування та вимог чинного законодавства з урахуванням усіх суттєвих обставин страхової справи, у т.ч. обставин непереборної сили.

З іншого боку, протилежну і жорстку позицію займає Ліга страхових організацій, яке стверджує, якщо страховий випадок відбувся в зоні АТО чи в АР Крим, то пов'язані з цим ризики є форс-мажором і договором не покриваються.

На нашу думку, все залежить від кожного конкретного випадку. Тому в умовах тимчасового вакууму правозастосовної (судової) практики з цього питання, спробуємо розібратися в даній проблематиці.

Проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей та анексія АР Крим не є підставою для припинення договорів страхування в односторонньому порядку.

Визнання події, яка відбулася, страховим випадком та розслідування таких випадків повинно здійснюватись відповідно до умов договорів страхування та чинного законодавства.

У випадку відмови у виплаті страхового відшкодування страховик обґрунтовано повинен довести, що подія, яка відбулася, не є страховим випадком або є виключенням із страхових випадків.

Для відповіді на поставлене питання необхідно проаналізувати дві складові: поняття обставин непереборної сили (форс-мажор) і визначення поняття антитерористичної операції. Перше поняття нами було вже проаналізовано, перейдемо до другого.

Антитерористична операція — це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання й припинення злочинних діянь, чинених з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту або іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [5] містить визначення поняття «терористичний акт — злочинне діяння у формі застосування зброї, здійснення вибуху, підпалу або інших дій, відповідальність за які передбачена ст. 258 Кримінального кодексу України». Іншими словами, терористичний акт — це діяльність за участю значної кількості людей з незаконною метою, що поєднує злочинний намір, яка ведеться на певній території незаконними коштами.

Законом України «Про боротьбу з тероризмом» визначене поняття «район проведення антитерористичної операції». Таким є «визначені керівництвом антитерористичної операції ділянки місцевості або акваторії, транспортні засоби, будинки, споруди, приміщення й території або акваторії, що прилягають до них і в межах яких проводиться зазначена операція» [5].

Повертаючись до питання про обставини непереборної сили й форс-мажору, слід нагадати, що загальною рисою форс-мажору та обставин непереборної сили є те, що вони не залежать від волі суб'єкта й одночасно *перешкоджають виконанню* цивільно-правових або інших зобов'язань перед контрагентами й державою. Масові безладдя, терористичний акт, терористична діяльність, анексія територій є обставинами, що не залежать від волі сторони, і *не дають можливості виконання відповідних зобов'язань*. Більш того, факт проведення АТО не підлягає сумніву, оскільки є відповідний нормативно-правовий акт, що підтверджує його факт.

Враховуючи визначення обставин непереборної чинності і антитерористичної операції, можна зробити висновок про те, що сам факт проведення АТО в конкретному районі (території) можна вважати обставиною, що дає підстави для визнання наявності обставин непереборної чинності у певних правовідносинах.

У сучасних умовах підтвердження обставин непереборної сили відбувається за такою схемою (рис. 1).

Оскільки факт анексії АР Крим та проведення АТО не є підставами для звільнення від відповідальності НБФУ, необхідно обґрунтувати вплив цих обставин на конкретний випадок. З рис. 1 видно, що спочатку треба звернутися до ТПП України або до регіональної ТПП для одержання сертифіката про наявність або відсутність обставин непереборної сили. Далі звернутися до юристів для одержання кваліфікованої допомоги в ситуації, що склалася, у т.ч. для підготовки звернення до контрагента, запиту в ТПП і формування доказової бази, але тільки після підтвердження СБУ щодо приналежності території до зони АТО. Як бачимо, цей процес не є простим, а деякі його етапи потребують вдосконалення та покращення.

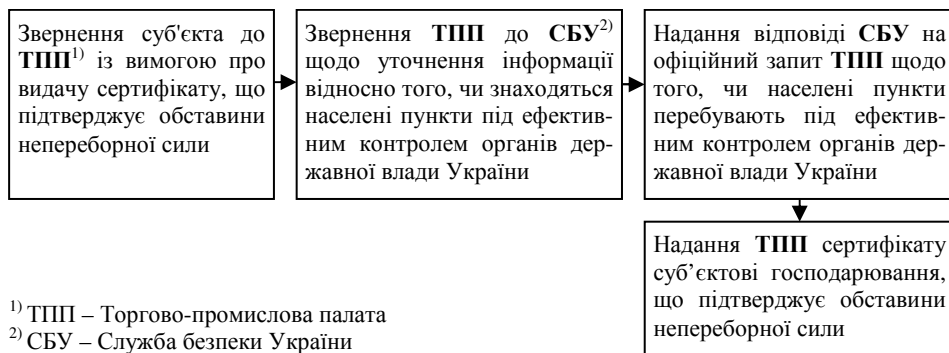


Рис. 1. Процес підтвердження обставин непереборної сили, авторська розробка

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищенаведені чинні законодавчі акти, на жаль, вирішують не всі проблеми, що стосуються діяльності НБФУ в умовах непереборної сили, тому необхідно вжити заходів, які будуть спрямовані на розширення повноважень діяльності Нацкомфінпослуг. Це б вирішувало проблеми, характерні саме для цих суб'єктів ринку. З огляду на таку потребу, необхідно внести зміни до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [6] у частині уточнення правопорушень, для владнання яких можуть бути застосовані заходи впливу по відношенню до НБФУ. У цьому контексті варто дозволити Нацкомфінпослуг приймати рішення про застосування/ незастосування окремих заходів впливу, штрафних санкцій (в т.ч. адміністративних штрафів) за певні правопорушення (наприклад, за невчасне або в неповному обсязі подання звітної та іншої інформації, невиконання окремих нормативів, неповідомлення про зміни, що відбулися в діяльності НБФУ тощо), які були вчинені учасниками ринку за обставин непереборної сили.

Крім того, необхідно надати можливість НБФУ приймати рішення самостійно щодо невиконання/виконання зобов'язань контрагентів за умов обставин непереборної сили на основі документів, що їх підтверджують. Варто зауважити, що усі перелічені заходи повинні мати тимчасовий характер.

Доцільним також, на наш погляд, є використання світового досвіду щодо страхування деяких категорій воєнних ризиків. Для цього необхідно ініціювати зміни у Законі України «Про страхування», що стосуються розширення переліку ризиків (воєнних), які підлягатимуть страхуванню. Це допоможе вирішити проблему невиконання зобов'язань учасників фінансового ринку за обставин непереборної сили.

Перспективним напрямом дослідження цієї проблеми може також бути розробка рекомендацій щодо відновлення діяльності НБФУ у посткризовий період.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV // zakon.rada.gov.ua.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III // zakon.rada.gov.ua.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV // zakon.rada.gov.ua.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.11.2002 №249-IV // zakon.rada.gov.ua.

5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 №638-IV // zakon.rada.gov.ua.
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 №2664-III // zakon.rada.gov.ua.
7. Лист Вищого Господарського Суду України: Зауваження до Господарського Кодексу України: Витяг від 09.09.2001 №01-2.2/279 // zakon.rada.gov.ua.
8. Інформаційний лист щодо тимчасових заходів для суб'єктів нагляду Нацкомфінпослуг, що здійснюють свою діяльність на території проведення антитерористичної операції, та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї від 11.12.2014 // nfp.gov.ua.
9. *Белякова А.М.* Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности // Ответственность владельцев источника повышенной опасности. — М.: Моск. ун-т, 1967. — С. 42–43.
10. *Гринько С.Д.* Непереборна сила як безумовна підстава звільнення від відповідальності в цивільному праві України // Університетські наукові записки. — 2007. — №2. — С. 185–189.
11. *Данченко О.Б.* Класифікація відхилень в проектах: ризики, відхилення, зміни // Вісник ЛДУ БЖД. — 2014. — №9. — С. 72–79.
12. *Дорошенко Г.О.* Механізм мінімізації ризиків при секьюритизації банківських активів // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — №42. — С. 283–287.
13. Небанківські фінансові установи: управління, фінанси та облік: Монографія / С.О. Кри- ниця, М.Й. Гедз, М.М. Свічинський та ін. — Черкаси: ДКС Центр, 2010. — 408 с.
14. *Пластун О.* Оцінка реакції біржових ринків на форс-мажорні ситуації // Вісник НБУ. — 2012. — №10. — С. 52–58.
15. Удосконалення банківського і небанківського фінансування інноваційної діяльності в Україні: Монографія / А.Я. Кузнєцова и др. — К.: УБС НБУ, 2009. — 175 с.
16. *Черкасова С.В., Сороківська М.В.* Сучасний стан та перспективи розвитку інвестування в небанківському фінансовому секторі: Монографія. — Л.: Растр-7, 2013. — 185 с.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2015.